

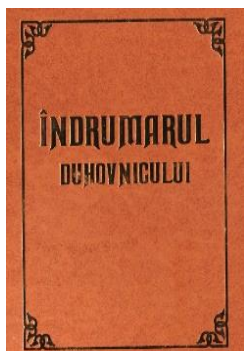
PREZENTĂRI DE CARTE

COMORI DIN BIBLIOTECA NOASTRĂ

RĂZVAN POPA

Master anul I

Eugen Drăgoi, *Îndrumarul duhovnicului*, Editura Partener, Galați, 2006



În tratatul său despre preoție, Sf. Ioan Gură de Aur spunea: *"Cu bolile sufletești ale oamenilor, lucrurile nu stau așa. Mai întâi nu le poți vedea ușor (...). Ce doctorie să dea bolii, când nu știe felul ei, iar de cele mai multe ori nici nu poate bănuși dacă e bolnav? Iar dacă ajunge să cunoască boala, atunci greutatea este și mai mare, că preotul nu are atâta putere pentru vindecarea oamenilor (...). Și aici trebuie să lege, să oprească de la mâncare, să ardă, să taie. Dar nu stă în puterea preotului ca bolnavul să primească leacurile, ci în puterea celui bolnav. (...) Că nu ni s-a dat de legile noastre atâta libertate pentru împiedicarea celor ce păcătuiesc. Dar chiar dacă ni s-ar fi dat această putere, tot n-am putea-o întrebuința, deoarece Dumnezeu nu încununează pe cei ce se depărtează cu sila de rău, ci pe cei care se depărtează de bunăvoie. De aceea este nevoie de multă dibăcie ca bolnavii, de bunăvoie, să fie convinși să se supună îngrijirilor preoților; și nu numai atât, ci chiar să le mulțumească pentru îngrijire. Dar dacă bolnavul se zbate când e legat - că e stăpân pe voința lui -, atunci își înrăutățește mai mult boala; dacă nu primește sfaturile, care-s tăioase ca sabia, prin disprețul aruncat acestor sfaturi, bolnavul adaugă altă rană lângă vechea rană, și încercarea preotului de a vindeca boala ajunge pricina unei boli mai grele. Nimeni nu poate fi vindecat cu sila și împotriva voii lui."*¹.

Biserica este spital duhovnicesc, doctorii sunt preoții, iar esența vindecării este cuprinsă în Taina Spovedaniei. *"Sfinții Părinți și întreaga Tradiție a Bisericii, textele slujbelor și textele liturgice vorbesc în termeni medicali despre această Taină, despre efectele ei, ca și despre rolul*

¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Tratatul despre preoție*, Ed. Sophia, București, 2004, pp. 57-58.

preotului”², ne spune Jean-Claude Larchet în cartea *Terapeutica bolilor spirituale*”.

Dar cum trebuie să fie calitățile preotului în acest rol de *doctor spiritual*, cum să găsească acesta soluțiile terapeutice adaptate fiecărui om în parte, ”operând pe de o parte cu experiența de două milenii a Bisericii, condensată în prescripțiile canonice al căror volum este imposibil de memorat, dar care conțin epitimii variate pentru cele mai multe dintre păcatele ce le poate săvârși un om, iar pe de altă parte încercând o adaptare - de la caz la caz - a prevederilor canonice la condițiile și realitățile vieții sociale curente pentru a câștiga la mântuire pe omul modern”³?. În acest context, lucrarea părintelui Eugeni Drăgoi, *Îndrumarul duhovnicului*, apărută de mai bine de 18 ani este de un real folos pentru preotul duhovnic, atât cel aflat la început de drum, cât și pe cel cu mulți ani de preoție.

I. Structura cărții

Cartea este poate fi împărțită în două secțiuni mari, de dimensiuni apropiate ca număr de pagini, care sunt precedate de o scurtă introducere ce abordează *calea împărătească* dintre iconomie și acrivie, și sunt completate de un mic dicționar de termeni, pericope evanghelice la mărturisire și un breviar canonic.

Prima dintre cele două mari secțiuni, cuprinde atât *Învățătura pentru Spovedanie*, cât și *Slujba Spovedaniei* preluate integral din Molitfelnic. Slujba este completată cu o serie extrem de detaliată de întrebări ajutătoare, grupate în 4 categorii (generale pentru adulți, pentru bărbați, pentru femei și pentru copii), fiecare întrebare fiind însoțită epitimiile prescrise de canoanele Bisericii, indicate pe scurt. Astfel că lucrarea este de mare folos, oferind preotului duhovnic la îndemână atât rânduiala Slujbei Spovedaniei, cât și posibilele epitimii.

Iar cea de-a doua secțiune a cărții, deși intitulată *Anexe* cuprinde o serie de învățături canonice, ale Sf. Părinți, dar și studii recente ale preoților români.

Vom trata în cele ce urmează partea de introducere și apoi secțiunea *Anexe*, întrucât partea ce ține textul din Molitfelnic, nu necesită o tratare suplimentară în contextul acestui studiu.

II. Partea introductivă - iconomie și acrivie

Preotului duhovnic, al cărui portret este schițat printr-un citat al Sf. Vasile cel Mare din *Cuvântul ascetic (I)*, este nevoit să penduleze mereu între

² Jean-Claude Larchet, *Terapeutica bolilor spirituale*, trad. de Marinela Bojin, Ed. Sophia, București, 2006, p. 262.

³ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul duhovnicului*, Ed. Partner, Galați, 2006, p. 5.

acrivie și economie în aplicarea canoanelor, dar are, în același timp, datoria de a-i primi pe toți la spovedanie, indiferent de gravitatea sau multitudinea păcatelor. Mai presus de toate, însă ceea ce dă măsura duhovnicească între economie și acrivie este *dragostea*, față de Dumnezeu și față de toți oamenii, întrucât scopul ultim este *mântuirea* credincioșilor. Duhovnicul trebuie să observe comportamentul omului, să constate dacă starea sufletească a acestuia este de adevărată pocăință, adică dorință de întoarcere de la păcat către Dumnezeu, și astfel să decidă timpul de pocăință pentru fiecare.

De precizat, existența celor două extreme: rigorismul canonic excesiv, tipic mediului monahal, și economia canonică excesivă frecvent întâlnită în rândul preoților de mir. Însă calea Bisericii este *cea de mijloc*, aplicată cu mult discernământ.

În scaunul Spovedaniei, puterea duhovnicului este uriașă, dar aceasta implică și responsabilitate pe măsură față de sufletul credinciosului. Duhovnicul a primit de la Biserică libertatea de analiză și judecată, dar și reperele necesare pentru se feri de excese sau erori.

I se atrage atenția duhovnicului și asupra cărților de folos, întrucât există și lucrări de tip *îndreptar de spovedanie* care sunt eronate. Așadar canoanele Bisericii rămân referința de bază, care trebuie utilizate cu dragoste pastorală față de credincioși.

III. Secțiunea Anexe

IV.1. Canonul 102 Trulan

Canonul 102 Trulan, făcând referință expres la Sf. Vasile cel Mare, învață că duhovnicul este dator să cunoască atât felul greșelii, cât și starea sufletească a celui ce a păcătuț, și astfel, ca un medic iscusit să dea leacul potrivit fiecăruia, întrucât scopul final este mântuirea omului.

IV.2. Canonul 4 (îndrumare pentru duhovnici)

Acest canon sau prescripție a Sf. Ioan Gură de Aur pune, de asemeni, accentul pe cercetarea stării sufletești a celui ce a păcătuț și a acorda *tratamentul* potrivit stării fiecăruia. Un canon prea aspru poate duce la deznădăjduirea celor mai sensibili; tot așa, un canon prea ușor nu arată celor mândri sau celor deprinși cu păcatul gravitatea păcatului. În ambele cazuri, aceștia își pot pierde mântuirea.

IV.3. Sf. Vasile cel Mare, *Regulile Mari*

Duhovnicul trebuie să deteste păcatul și să se poarte cu blândețe și dragoste față de cel ce a greșit, pentru îndreptarea acestuia. Sau, în cuvintele Sf. Vasile, *"la fiecare caz de păcat să se ridice împotriva păcatului, iar prin*

asprimea certării să-și arate căldura sufletului”⁴. Iar pentru îndreptarea celor ce au greșit, să vindece boala folosind, asemenea unui medic, tratamentul potrivit aplicat împotriva patimilor, de exemplu: bârfirea se vindecă prin practicarea tăcerii, somnul și lenea, prin privegheri și rugăciuni, îmbuibarea prin post și așa mai departe.

IV.4. Învățătura de credință creștină ortodoxă

Sunt extrase aici elementele esențiale ale Tainei Spovedaniei: primitorul, săvârșitorul, condiția mărturisirii. Astfel:

- Spovedania este Taina prin care creștinul primește de la Dumnezeu, prin dezlegarea dată de duhovnic, iertarea păcatelor mărturisite preotului duhovnic, cu sinceră părere de rău și dorință puternică de îndreptare.
- Condițiile iertării păcatelor: adâncă părere de rău pentru cele săvârșite, mărturisirea lor duhovnicului și hotărârea de a nu mai greși, credința în Hristos și nădejdea milostivirii Sale.
- Dezlegarea este *”iertarea desăvârșită a păcatelor și reșezarea celui ce se pocăiește sub puterea harului”*⁵, iar această putere este dată Apostolilor și apoi, prin succesiune, preoților și episcopilor, de către Mântuitorul Însuși.
- Preotul deține această putere în virtutea harului hirotoniei în treapta de preot, dar dreptul de a pune în lucrare această putere îl are prin hirotesia întru duhovnic.
- Toți creștinii trebuie să se spovedească. În special, celor bolnavi le este recomandată Spovedania și Împărtășirea. Nu există termene definite pentru Spovedanie, ci fiecare să meargă la duhovnicul său ori de câte ori simte nevoia. Totuși, Biserica recomandă Spovedania cel puțin în cele 4 perioade de post din cursul anului.
- Spovedania trebuie să fie: completă, sinceră, secretă, cu umilință și zdrobire de inimă. Locul săvârșirii tainei este în biserică, excepție făcându-se doar pentru cei care nu se pot deplasa.
- Etape: pregătirea în prealabil a credinciosului, rugăciunea preotului înainte de Spovedanie, mărturisirea păcatelor, rugăciunea de dezlegare a păcatelor și rânduirea epitimiei sau canonului, dacă este cazul.

IV.5. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*

Textul extras tratează două teme: epitimiile și dezlegarea păcatelor.

- **Epitimiile:** în ascultarea mărturisirii, preotul este judecător, cântărind corect toate aspectele, iar în acordarea epitimiilor, el este medic,

⁴ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 105.

⁵ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 106.

vindecând patimile/slăbiciunile aflate. În ambele ipostaze, trebuie să primeze dragostea pentru credincios. Rolul epitimiei este de vindecare, nu de pedeapsă. Pr. Stăniloae este pe aceeași cale înțeleaptă a Sf. Părinți, adică de a nu aplica rigoarea canonului, ci spiritul său, adică a acorda epitimia potrivită fiecărui om și fiecărei situații în parte. Biserica nu cunoaște păcate neiertabile, dar pentru această iertare este nevoie de pocăință, adică părăsirea păcatului, părerea sinceră de rău și îndreptarea, dublate de credință adevărată și nădejde puternică în Dumnezeu; de precizat, că prin *păcatele împotriva Duhului Sfânt (Mt 12, 31-32) care nu se iartă*, se înțelege învârtoșarea celor care nu vor să se căiască de păcatele lor. Deși se poate acorda dezlegarea păcatelor, oprirea la primirea Sf. Euharistiei poate fi făcută o vreme, până ce starea sufletească a credinciosului este cea potrivită (căință sinceră, dorință de îndreptare etc.). Părintele precizează și starea actuală a bisericii, când credincioșii se împărtășesc rar, cea ce face a această oprire de la Împărtășire să nu mai aibă efectul dorit. Dar, ceea ce primează este tămăduirea sufletească. Un lucru extrem de important este și acela ca duhovnicul să fie el însuși model de viață creștină în acord cu epitimiile date (să postească, să facă milostenie, nevoiță și asceză).

- **Dezlegarea păcatelor:** la finalul Spovedaniei, preotul citește rugăciunea de dezlegare, dar dezlegarea propriu-zisă o dă însuși Hristos, prin prezența și harul Său. Aici părintele Stăniloae punctează foarte frumos că Duhul Sfânt însuși lucrează în această Taină prin trupul și veșmântul preotului, iar Hristos însuși este prezent întrucât cei doi, preot și credincios, sunt adunați împreună în rugăciune, în numele lui Hristos - *"unde sunt adunați doi sau trei în numele Domnului, acolo sunt și Eu cu ei"* (Mt 18, 19-20).

IV.6. Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica specială*

Spovedania este Taina prin care credinciosul dobândește iertarea păcatelor săvârșite după Botez și împăcarea cu Dumnezeu și cu Biserica, întrucât păcatul/patima slăbește sau rupe această legătură. Există patru momente principale: **1)** părerea de rău pentru păcatele săvârșite, **2)** mărturisirea acestora duhovnicului, **3)** împlinirea canonului de pocăință (sau epitimia), **4)** dezlegarea sau iertarea păcatelor pe care o dă Sfântul Duh prin duhovnic. Săvârșitorul tainei este episcopul sau preotul (investit prin hirotésie), primitorul Tainei este credinciosul care vine în fața duhovnicului; nu există date fixe pentru Spovedanie, dar există recomandarea de a se folosi de perioada postului întrucât este un moment propice căinței, iar locul este biserica, excepție făcând cei care nu se pot deplasa. Cartea de cult folosită este *Molitfelnicul*. Textul descrie apoi rânduiala Spovedaniei, evidențiind trei faze:

a) rugăciunile premergătoare, făcute de preot, urmată de b) mărturisirea propriu-zisă a păcatelor (benevolă, completă, sinceră și obiectivă, cu umilință și zdrobire de inimă), și apoi c) de rugăciunea de dezlegare, otpustul și acordarea epitimiei. Pentru partea de mărturisire propriu-zisă, *Moltifelnicul* include o listă de posibile întrebări, ca ghid pentru preot; pr. Braniște reliefează totuși necesitatea actualizării acestei liste ținând cont și de specificul zilelor noastre. De precizat, în funcție de gravitatea păcatelor sau a stării credinciosului, duhovnicul poate amâna dezlegarea păcatelor. Secretul Spovedaniei, unul din atributele esențiale ale Tainei, este obligația atât a preotului cât și a credinciosului, existând canoane special definite pentru această abatere. Extrasul de text, se încheie cu o serie de considerații pastorale care pun accentul pe calea *împărătească* între acrivie și iconomie, punând accentul pe prudența și dreapta judecată a duhovnicului, al cărui scop final este mântuirea sufletului credinciosului. De asemeni, Spovedania este *"cel mai la îndemână și cel mai eficace mijloc de pastorație individuală"*⁶.

IV.7. Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox*

Fragmentul este un excurs de elemente canonice cu privire la Spovedanie, o reiterare dar și completare a fragmentului anterior al pr. Braniște. De remarcat, afirmația că prin nici o altă Taină, preotul nu este atât de *"precis în poziția și în funcția de părinte al întregii familii pe care o reprezintă, obștea sau parohia"*⁷. Vrednicia sau nevrednicia preotului se văd cel mai bine în modul cum înțelege și cum pune în lucrarea Taina Spovedaniei. Nu vom trece în revistă elementele pe care le găsim și în celelalte fragmente. Un prim aspect menționat este cel legat de condiția *maturității* (duhovnicești) care se cere preotului și astfel, pr. Floca referindu-se la pragul de 30 de ani explică necesitatea timpului dintre hirotonie și hirotesie pentru preoți; pentru episcopi nu este necesar acest timp, întrucât există această limită ca prag pentru hirotonia întru episcop. S-a evidențiat și practica primelor veacuri creștine a mărturisirii publice a păcatelor, dar și prezența unor duhovnici specializați pentru situații deosebite, cu păcate grele. Epitimiile au întotdeauna caracter terapeutic și nu juridic și așa au fost înțelese mereu în Ortodoxie, iar importanța acesti Taine și a epitimiilor a determinat Biserica să instituie canoane ca repere esențiale în vindecarea efectelor patimilor și păcatelor. Principiul de bază este tămăduirea credinciosului și acesta, împreună cu starea sufletească a credinciosului, este esențial în alegerea epitimiilor. Epitimiile au aceeași putere, atât la episcop, cât și la preot, întrucât ambii au aceeași putere de a lega și dezlega; episcopul, în principiu, nu poate să intervină să modifice epitimiile date de alt duhovnic (preot sau episcop). Deși puterea de a *lega și dezlega* este

⁶ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 127.

⁷ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 128.

aceeași la preot și episcop, treptat lucrurile s-au separat cu privire la problema excomunicării, a anatemei și a reprimirii în rândul Bisericii, care au trecut treptat întâi ca putere doar a episcopului, ajungând în final în mâna sinoadelor, pentru a se evita posibile abuzuri. Cu privire la *dezlegările obștești*, se evidențiază caracterul de rugăciune pentru iertarea păcatelor, ele neavând caracterul de dezlegare al păcatelor din cadrul Tainei Spovedaniei. Autorul descrie și practica apuseană a *indulgențelor*. Efectele canonice ale actelor Tainei Spovedaniei sunt: efecte ale dezlegării (redobândirea *virtuală* de membru al Bisericii și reprimirea prin Sf. Împărtășanie) și ale legării (fie oprirea până la un timp de la Sf. Euharistie, fie excluderea sau excomunicarea din Biserică).

IV.8. Pr. prof. Petre Vintilescu, *Spovedania și duhovnicia* - Schema diminuării canonisirii (după Molitfelnic)

În textul redat, pr. Vintilescu arată câteva principii și repere utile în reducerea epitimii. Sunt evidente diferențele de abordare, de rigoare în aplicarea timpilor de oprire la Sf. Euharistie, care sunt explicabile atât în contextul vieții specific fiecărei zone sau moment de timp, cât și în personalitatea și rigoarea Sf. Părinți. O *îndulcire* a tratamentului apare abia în timpul patriarhului Ioan Postitorul (582-595), care a redus timpul de oprire de la Împărtășire în funcție de împlinirea unor epitmii cu puternic caracter ascetic (post, ajunare, înfrânare, metanii); el justifica acest lucru spunând că textul canoanelor nu prevăd acte de pocăință în timpul îndepărtării; totuși existau prevăzute niște etape ale reprimirii (*trepte ale penitenței*). Deși criticată, metoda sa s-a generalizat treptat în Biserica Ortodoxă. În final ceea ce contează este starea sufletească a creștinului și dragostea duhovnicului și păstorirea sa pentru mântuirea credincioșilor. Principiul reducerii canonului, nu se referă atât la gravitatea păcatelor, cât la gradul de pocăință, și se atrage atenția asupra necesității vigilenței duhovnicului în mărturisirile ulterioare.

Pentru păcatele neprevăzute în canoane, se poate proceda fie prin analogie, fie prin o judecată sănătoasă și de bun-simț, fie prin amânarea pronunțării în vederea consultării episcopului sau duhovnicului preotului sau alți duhovnici mai pricepuți.

IV.9. Arhim. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, I - (Răspunsurile părintelui arhim. Cleopa Ilie)

Fragmentul reproduce un dialog, de tipul întrebare-răspuns, cu părintele Ilie Cleopa despre păcate și pocăință. Aflăm că păcatele se spală prin baia Botezului și apoi prin cea a *lacrimilor*, adică pocăința; acestea nu se dezleagă, dacă nu-s mărturisite și nu este împlinit canonul. Păcatele care nu se iartă, adică cele *împotriva Duhului Sfânt*, sunt "*îndărătnicia omului de a nu se*

pocăi”⁸. Părintele Cleopa trece în revistă și condițiile canonice ale Tainei Spovedaniei (începe de la 7 ani, este sinceră, completă, benevolă, cu umilință). Dacă duhovnicul vede pocăința sinceră a celui ce se mărturisește, împarte canonul în trei: prima parte o pune pe seama milei lui Dumnezeu, întrucât nu există om fără de păcat, a doua parte o ia duhovnicul asupra sa, ca unul care are putere *a lega și dezlega*, și a treia parte o dă celui ce a păcătuit. Spovedania se face în biserică, iar preotul trebuie să primească pe oricine, cu dragoste și blândețe. Credincioșii sunt datori să-și mărturisească toate păcatele, să nu schimbe duhovnicul (decât în caz de absolută necesitate) și să-și împlinească epitimia primită. A se evita Spovedania falsă și căutarea celui mai iertător duhovnic. Păcatele nemărturisite nu se iartă, la fel și cele mărturisite (tare sau în gând) în public - ele trebuie mărturisite preotului, în mod individual. Regăsim cele 4 etape ale Spovedaniei: părerea de rău pentru săvârșirea păcatului, mărturisirea păcatelor în fața duhovnicului, împlinirea canonului primit, și, în final, dezlegarea dată de preot. Celui ce nu se pocăiește sau nu părăsește păcatul, nu i se dă dezlegare.

Pentru pr. Cleopa, cel mai important canon astăzi, când credința slăbește, este *”părăsirea păcatelor spovedite și lupta cu ele până la moarte”*⁹. Canoanele Bisericii sunt mereu *”dreptare de mântuire și călăuzitoare ale sufletelor”*¹⁰. Preotul, este suveran în *”scaunul de spovedanie”*¹¹, dar, în același timp, trebuie *”să țină măsura adevărului, adică să țină calea de mijloc între dragoste și asprime, între acrivie (...) și pogorământ”*¹². Duhovnicul să caute să nu iscodească peste măsură păcatele, pentru a nu se sminti. Spovedania, care poate fi făcută oricând, dezleagă păcatele, iar Sf. Euharistie îl îndumnezeiește pe om. Celora care au murit spovediți, dar mai aveau de împlinit canonul, li se vor ierta păcatele prin jertfa Sf. Liturghii.

IV.10. Protos. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, II- (Răspunsurile părintelui arhim. Cleopa Ilie)

Textul continuă dialogul cu părintele Cleopa pe tema mărturisirii. Creștinii să se spovedească în cele patru posturi și ori de câte ori simt nevoia, iar Sf. Împărtășire tot în post. Preotul trebuie să fie foarte atent când și cui se dau Sf. Taine. Creștinul se mântuiește, indiferent dacă-i monah sau mirean, având sau înfăptuind toate aceste trei lucruri: *”credință dreapă în Dumnezeu, fapte bune și smerenie”*¹³, pentru că cine le împlinește *”se roagă cu folos, se*

⁸ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 146.

⁹ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 149.

¹⁰ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 149.

¹¹ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 155.

¹² pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 156.

¹³ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 158.

spovedește cu lacrimi și se împărtășește cu vrednicie”¹⁴. La Spovedanie, preotul să-i primească pe creștini cu toată dragostea, să fie cu milă și blândețe, dar și cu dreptate și asprime, căutând mântuirea sufletelor, iar păcatele să nu se dezlege fără canon, pentru că altfel, preotul își ia asupra lui păcatele. În scaunul de Spovedanie, duhovnicul îl reprezintă pe Hristos pe scaunul de judecată, el primește mărturisirea și dezleagă păcatele în numele Lui, prin harul Duhului Sfânt. Mântuirea credincioșilor depinde de Taina Spovedaniei; preotul trebuie să facă tot ce-i stă în putere pentru mântuirea credincioșilor, întrucât propria mântuire este strâns legată de mântuirea celor primiți spre păstorire.

IV.11. Protos. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, II - (Răspunsurile părintelui arhim. Teofil Pârâian)

Îndrăgitul părinte Teofil Pârâian ne oferă cele cinci principii de viață, sau program duhovnicesc: **1)** frecventarea bisericii, **2)** rugăciunile de dimineață și seară, **3)** citirea zilnic a două capitole din Noul Testament, **4)** rugăciunea inimii și **5)** postul. Pentru fiecare din ele dă sfaturi concrete de aplicare în viața fiecăruia, punând mereu în balanță atât starea sufletească a creștinului, cât și contextul în care se găsește (de exemplu, postul pentru cine are o muncă grea diferă de cel cu mai puțin efort). Părintele face deosebire între patimi, ca deprinderi păcătoase, și păcate, ca fapte rele, izolate, greșeli, insuficiențe și pe fiecare le tratează pe măsura celor ce le-au făcut (starea sufletească, contextul, intenția, pregătirea intelectuală, credința etc.). Cele mai frecvente păcate sunt cele în care este implicată plăcerea sau comoditatea (chiar dezinteresul) în împlinirea voii lui Dumnezeu și de aici derivă toate celelalte. La Spovedanie, creștinul trebuie să fie hotărât să lupte împotriva păcatului, să socotească păcatele ca fapte de rușine, și astfel se va mărturisi și îndrepta, altfel Spovedania va fi o simplă înșiruire de greșeli.

IV.12. Arhim. Benedict Ghius, *Condițiile comuniunii euharistice*

Fragmentul reprodus tratează în ce condiții se poate împărtăși creștinul în Biserica Ortodoxă Română – este vorba despre dezlegarea preotului, postul euharistic și frecvența împărtășirii. Reiese dubla preocupare a Bisericii: asigurarea permanentă tuturor membrilor ei a comuniunii cu Hristos, Pâinea Vieții, și grija permanentă ca cei care primesc Pâinea Vieții să nu se împărtășească cu nevrednicie.

Dezlegarea duhovnicului. În Biserica Ortodoxă Română, nimeni nu se poate împărtăși fără să fi mers, în prealabil, la preotul duhovnic și să primească dezlegarea expresă, pentru aceasta, de fiecare dată. Această *lege* comportă totuși nuanțe, încât, pentru mireni se aplică întocmai, dar pentru

¹⁴ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 159.

clerici oferă o gamă mai largă de precizări practice. De exemplu, preotului nu i se cere mărturisirea înaintea Sf. Liturghii, cu excepția unui *păcat de moarte*, dar chiar și așa, dacă nu se poate spovedi atunci, i se oferă o alternativă. Dar, în alte Biserici Ortodoxe, credincioșii pot să se împărtășească, oricând, fără să se spovedească de fiecare dată, cu excepția motivelor de conștiință. În același timp, Apusul creștin se plânge că, deși tinerii se împărtășesc frecvent, aceștia se feresc de Spovedanie. Deci, autorul evidențiază două situații în Biserica noastră: două tratamente diferite pentru cler și pentru credincioși.

Cu privire la Spovedania publică și cea individuală, se reliefează câteva aspecte: **1)** Sf. Scriptură precizează păcate care sunt incompatibile cu primirea Sf. Euharistii și acestea trebuie mărturisite la duhovnic, **2)** Spovedania publică este admisă de Tradiție doar în situații izolate și contexte bine definite, **3)** indiferent de numărul creștinilor ce vin la Spovedanie, aceasta rămâne cu caracter individual, **4)** procedeul harismatic al unui sfânt nu acreditează practica Spovedaniei în masă. Arhim. Benedict ridică deci problema posibilității instaurării unui regim de *egalitate frățească* între cler și mireni cu privire la Împărtășire. Dar, totuși implicarea și asentimentul duhovnicului rămân necesare, pentru ambele categorii.

Postul euharistic. Un alt principiu fundamental la noi este că nimeni nu se poate împărtăși fără a respecta un post alimentar (ce include și înfrânarea conjugală pentru cei căsătoriți) – și aici se citează textul relevant din *Liturghier* (dacă cineva vrea să se împărtășească în afara celor 4 posturi, să postească 7 zile sau numai 3 sau măcar 1 zi). Regula înfrânării conjugale este valabilă atât pentru mireni cât și pentru cler, dar postul alimentar nu mai este cerut slujitorilor ce se împărtășesc, ci apare doar ca o *datorie de mare sobrietate alimentară*¹⁵ în seara dinaintea Sf. Liturghii. Dar există o îndatorire comună ambelor categorii, și anume aceea de a citi în prealabil măcar a rugăciunilor Împărtășaniei. Acest post este deci un act de sacrificiu, de deschidere pentru a primit harul Duhului: **a)** în Ortodoxie, Euharistia este *hrană* în măsura în care este și *răsplată* a unui efort de creștere duhovnicească spre Hristos, **b)** încrederea statornică a Bisericii în cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos despre *post, milostenie și rugăciune*, **c)** toate acestea sunt expresii a conștiinței Bisericii că *în Hristos totul trebuie transfigurat*.

Frecvența Împărtășirii. Starea de fapt arată, că deși creștinul se poate împărtăși oricând în timpul anului, majoritatea credincioșilor se împărtășesc în timpul celor patru posturi, obicei înrădăcinat de mult, pornind de la a patra poruncă bisericească¹⁶. Prin contrast, frecvența împărtășirii clerului este aceeași cu frecvența săvârșirii Sf. Liturghii. Dar, se constată deja, în rândul

¹⁵ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 173.

¹⁶ „Să ne spovedim și să ne cuminecăm în fiecare din cele patru posturi mari de peste an sau, dacă în fiecare post nu putem, cel puțin o dată pe an, în Postul Paștilor“.

credincioșilor practicanți dorința unor mireni de a se împărtăși și în afara celor patru posturi. De menționat, că studierea scrierilor patristice arată că un mirean, dacă nu are oprire de la duhovnicul său, se poate împărtăși ori de câte ori se săvârșește Sf. Liturghie, mai ales că tradiția recomandă să nu se săvârșească nici o Liturghie fără un număr de credincioși care să se cuminece. Autorul constată, deja și o schimbare a mentalității duhovnicilor care poate duce la deschiderea unor noi perspective pentru împărtășirea frecventă. Practic, *”astăzi, nu-i vorba numai de a asigura primirea cu vrednicie a Sfintelor Taine, ci totodată, de a asigura o întreagă participare creștină la umanizarea și îndumnezeirea vieții oamenilor pe pământ și poate chiar la deschiderea unor noi perspective vieții creștine însăși.”*¹⁷

IV. Considerații finale

Lucrarea studiată este deci un binevenit suport pentru tinerii preoți duhovnici, și nu numai. Ea oferă, într-un singur loc, atât slujba Tainei Spovedaniei însoțită de toate povețele din *Moltifelnic*, cât și o listă foarte bogată de sfaturi și referințe canonice pentru epitiimiile ce se pot da pentru diverse păcate, fiind excepțional completată cu o serie de texte ce clarifică modul de acordare a acestei Taine, de mare folos preotului duhovnic. Din toate aceste texte, reies, pe de o parte, îndatoririle duhovnicului de a primi pe fiecare credincios la Taina Spovedaniei, cu dragoste și bunătate, de a fi judecător și medic priceput, urmărind mântuirea sufletelor credincioșilor păstoriți, iar pe de altă parte, îndatoririle creștinului de a se spovedi ori de câte ori are nevoie, cu sinceritate, complet, benevol, cu umilință și cu dorința de a se vindeca. Peste tot reiese, ca un fir roșu, din primele veacuri creștine până în prezent, grija Bisericii de a face tot ce-i stă în putință pentru mântuirea sufletului, lucrând când *cu economie*, când *cu acrivie* pentru a împlini acest scop.

De asemeni, considerăm ca binevenită o eventuală reeditare a lucrării completată și actualizată, conform cu noile probleme pastorale ale societății de astăzi, ce includ, noi tipuri de adicții cum ar fi cele de tehnologie, de social-media.

V. Bibliografie

- Drăgoi, pr. Eugen, *Îndrumarul duhovnicului*, Ed. Partner, Galați, 2006.
- Larchet, Jean-Claude, *Terapeutica bolilor spirituale*, trad. de Marinela Bojin, Ed. Sophia, București, 2006.
- Sf. Ioan Gură de Aur, *Tratatul despre preoție*, Ed. Sophia, București, 2004.

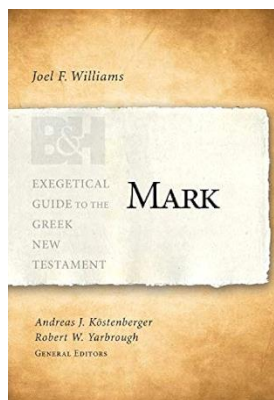
*

¹⁷ pr. Eugen Drăgoi, *Îndrumarul...*, p. 179.

Joel F. Williams, *Mark (Exegetical Guide to the Greek New Testament)*, (ed.) Andreas J. Köstenberger, Robert W. Yarbrough, B&H Academic, Nashville, Tennessee, 2020, XLII + 298 p.

Ierod. FILOTHEI VÎLCU

(drd. în cadrul Școlii de Studii Avansate a Academiei Române,
Institutul de Studii Sud-Est Europene)



Din perspectiva unui teolog ortodox, volumul din seria *Exegetical Guide to the Greek New Testament* dedicat Evangheliei după Marcu este unul dintre cele mai reușite ale colecției. Destinată celor care vor să aprofundeze textul grec al Noului Testament, noua colecție exegetică (din care așteptăm să apară și ultimele volume) pune la îndemâna bibliștilor și a eventualilor traducători un instrument util și complex. Volumele colecției oferă, pe lângă toate informațiile necesare înțelegerii textului grec, propuneri de dezvoltări omiletice pornind de la pildele evanghelice sau marile teme din *Epistole*, precum și sugestii bibliografice pentru un studiu aprofundat.

Semnate de diferiți profesori americani, volumele au un tipar de bază comun, dar păstrează diferențele de abordare și structurare specifice fiecărei cărți a Noului Testament. Ghidul exegetic pentru Evanghelia după Marcu se numără, în ciuda caracterului preponderent tehnic al conținutului, printre volumele cele mai agreabile ale seriei, tocmai datorită abordării personale pline de pasiune pentru textul sfânt a autorului. Se întrevăd în spatele comentariilor sale pasiunea pentru cuvântul lui Dumnezeu și angajarea sa practică în viața creștină.

Scopul urmărit de autor prin exegeza întregii cărți a lui Marcu este transformare cuvântului în viață, punerea lui în lucrare. Mai multe concluzii extrase din diferite paragrafe ilustrează această abordare duhovnicească: răspunsul pozitiv la chemarea lui Iisus presupune asumarea unei vieți în care sacrificarea propriului sine va reprezenta o constantă (p. 33); a fi cu Iisus implică: a fi cu El fizic, a fi părtaș la misiunea Lui, a învăța să gândești cum gândește El, a accepta felul Lui de a trăi, programul lui zilnic, ca pe propriul tău fel de viață (p. 32) și, în plus, a fi mereu deschis surprizelor și necunoscutului - iată doar câteva din costurile uceniciei la Învățătorul prin excelență!

Spre deosebire de ceilalți evangheliști, Marcu pune mai bine în lumină, pe lângă conflictele lui Iisus cu autoritățile religioase iudaice, și pe cele cu proprii Săi ucenici. Acestea din urmă se datorau incapacității lor de a înțelege

Persoana și lucrarea lui Iisus. Portretizarea ucenicilor este însă mai complexă: în ciuda slăbiciunii și a eșecului lor, e important să ne amintim că încă de la început dorul inimii lor după Dumnezeu i-a făcut să răspundă prompt și în mod sacrificial apelului lui Iisus (p. 33).

Tâlcuirea anumitor întâmplări din activitatea de propovăduire a lui Iisus completează, uneori cu umor și finețe psihologică, concluzii sugerate, însă neexprimate de Marcu. Este cazul unui detaliu din episodul vindecării bolnavului cu mâna uscată în zi de sâmbătă: tăcerea tensionată a celor din sinagogă la întrebarea lui Iisus dacă se cuvine sau nu a vindeca sâmbăta. Hristos pune două alternative înaintea oponentilor Săi: să facă bine și să salveze viața cuiva, ori să facă rău și să piardă viața. Tăcerea lor, urmată la scurt timp de planul de a-L pierde pe Iisus, arată ce au ales de fapt aceai, în tăcerea lor lipsită de pace (p. 56).

Evangelhia lui Marcu este împărțită în două secțiuni principale: prima are ca loc de desfășurare a acțiunii Galileea și împrejurimile ei (1, 1-8, 26), iar a doua se petrece în drum spre Ierusalim (8, 27-10, 52), în zona Templului din Sfânta Cetate (11, 1-13, 37), respectiv în și împrejurul Ierusalimului (14, 1-16, 8). Un punct central pe care caută Marcu să-l sublinieze în a 2-a secțiune a Evangheliei e identitatea lui Iisus și ce înseamnă că El este Mesia. Petru – arată J.F. Williams – l-a identificat corect pe Iisus ca Mesia, dar versetele următoare au vădit faptul că Petru și Iisus îi înțelegeau diferit rolul (pp. 143-144).

Autorul oferă, pe lângă exegeza filologică verset cu verset și binevenite explicații de ordin structural. De exemplu, Mc. 4, 1-8, 26 conține trei scene în care Iisus merge cu corabia pe Marea Galileii: potolirea furtunii (5, 35-41), umblarea pe mare (6, 45-52) și discuția despre aluat (8, 14-21). Înainte de fiecare din aceste episoade, Iisus învață mulțimile, iar după fiecare călătorie cu corabia săvârșește o vindecare (p. 69).

Evangelhia lui Marcu este surprinzătoare adesea și prin nivelul de elaborare sintactică, vizibil în original și mustind de înțelesuri duhovnicești. De pildă, demonizatul din Gadara (cap. 4) este descris de Marcu atât din perspectiva locuitorilor ținutului, care îl numesc și după vindecare δαίμονιζόμενος („cel care este demonizat/demonizatul”), cât și din perspectiva Vindecătorului, pentru care el este de acum un om sănătos, δαίμονισθείς („cel care a fost demonizat”) (p. 90).

În drumul spre Ierusalim, Iisus o vindecă pe femeia cu scurgere de sânge, care a fost izbăvită, scrie Marcu, „de biciul” (μάστιγ) bolii. Folosind acest termen mai puțin obișnuit, subliniază comentatorul - deși avea la îndemână alții mai uzuali -, Marcu pregătește scena biciuirii lui Iisus, lăsându-i pe cititori să tragă concluzia: Cel care a izbăvit de bici a fost dat biciuirii (p. 95).

Femeia păgână a cărei fiică a fost vindecată de Iisus datorită credinței și smereniei ei ilustrează faptul că „harul lui Dumnezeu este prisositor din

belșug, astfel încât să vină în întâmpinarea nevoilor tuturor celor care se apropie de Isus” (p. 127) însoțiți de aceste virtuți.

Scurtele, dar profunde și percutante meditații sau concluzii teologice ale autorului american care însoțesc sau încheie diferitele secțiuni ale cărții dau Savoare unei cărți destinate unui grup relativ restrâns de cititori - în principal profesori sau cercetători biblici - și subliniază indispensabila legătură dintre textul evanghelic, pe de o parte, și viața concretă a creștinilor, pe de alta. Dovadă în acest sens stă și conținutul sugestiilor omiletice care încheie fiecare dintre cele 37 de capitole ale lucrării, precum și binevenitul plan exegetic extins care încheie volumul.

*

Sfântul Grigorie cel Mare, *Omilii la Profetul Iezechiel*, traducere din limba latină de Elena Sima și Ileana Ingrid Bauer, studiu introductiv de Ileana Ingrid Bauer, Ed. Doxologia (coll. Patristica, seria Traduceri, vol. 8), Iași, 2014, 583 p.

Ierod. FILOTHEI VÎLCU

(drd. în cadrul Școlii de Studii Avansate a Academiei Române,
Institutul de Studii Sud-Est Europene)



Deși a împlinit un deceniu de la apariția în limba română, *Comentariul* sub formă de omilii al Sfântului Grigorie cel Mare sau *Dialogul la cartea prorocului Iezechiel* este încă insuficient cunoscut, citit și studiat. Valoarea acestei tâlcuiri biblice este dată de perspectiva lăuntrică a autorului, de unde și importanța lui pentru exemplificarea unei citiri a Scripturii din perspectiva vieții duhovnicești, o veritabilă inițiere în *lectio divina*, la fel de actuală și azi ca pe vremea Sfântului Grigorie.

Traducerea din limba latină realizată de Elena Sima și Ileana Ingrid Bauer după ediția critică apărută în colecția *Sources Chrétiennes* (vol. 328 și 360) este precedată de un consistent studiu introductiv semnat de Ileana Ingrid Bauer. Aflăm în aceste pagini introductive că aceste omilii „reprezintă prima scriere exegetică a Sfântului Grigorie cel Mare” tradusă în limba română și, totodată, „una dintre cele mai frumoase capodopere exegetice din literatura patristică” (p. 7). Așa cum vom vedea în

continuare, frumusețea textului constă tocmai în caracterul ei filocalic. După ce ne prezintă succint viața și opera Sfântului (pp. 7-10), studiul introductiv ne situează în contextul socio-politic pe fondul căruia au fost rostite *Omiliile la Iezechiel* (pp. 11-15) și punctează importanța acestui comentariu din perspectiva hermeneuticii biblice ortodoxe (pp. 18-36)

Abordarea complexă a Sfântului Grigorie pornește de la elucidarea, în *Omilia* 1, a feluritelor tipuri de profeție din punct de vedere temporal. Astfel, Grigorie cel Mare arată cu exemple faptul că Duhul împărtășește fiecărui proroc o cunoaștere parțială și limitată, iar explicațiile *in extenso* ale legăturii dintre Dumnezeu și proroc se constituie într-o adevărată teologie a profeției și, mai departe, a inspirației biblice în general. O distincție esențială operată de Sfântul Grigorie este cea între „înțelesul literal” și „înțelesul contemplativ”. În acest sens, el arată că roțile carului (Iez.) se ridică pentru a arăta că doar minții care caută să se ridice dincolo de sensul istoric al Scripturii aceasta îi dezvăluie înțelesurile mai înalte (*Omilia* 6, 2). Sfântul Grigorie merge mai departe, dezvoltând tot pe această linie exegetică distincția între „viața activă” și „viața contemplativă” (*Omilia* 3 *passim*, *Omilia* 5, 12).

O mostră de tâlcuire a unui pasaj biblic pe paliere succesive regăsim în explicarea vedeniei carului (Iez. 1), în care sunt lămurite atât cuvintele înseși ale Scripturii (exegeză literală), cât și principiile după care se ghidează autorul în tâlcuire (hermeneutică biblică).

Atenția exegetului latin se îndreaptă de multe ori spre explicarea dificultăților din textul profetic, arătând cu limpezime pricinile pentru care imaginile descrise în prorocii se succed uneori brusc una după alta, fără o coerență evidentă la prima citire (*Omilia* 2, 1-2). Obscuritatea anumitor pasaje biblice e intenționată de Dumnezeu - subliniază Sfântul Grigorie -, Care, prin ea, „antrenează simțirea, ca prin trudă să se lărgească și prin exercițiu să poată apuca ceea ce n-ar fi putut în trândăvie, adică printr-o citire mai degrabă pasivă, fără implicarea tuturor puterilor sufletești în cercetarea însoțită de rugăciune a cuvintelor Scripturii. Tocmai pasajele dificile răspândesc o mai mare dulceață, „cu atât mai mare cu cât ea [Scriptura] obosise sufletul printr-o mai mare trudă a căutării” (*Omilia* 6, 1).

Textul biblic devine prilej pentru Sfântul Grigorie de evidențiere a anumitor realități sau probleme duhovnicești, surprinzând cititorul prin subțirimea psihologică și duhovnicească cu care decelează caracterul anumitor mișcări launtrice: „Adesea, imboldul trupului se ascunde sub vâlul imboldului duhovnicesc și chiar cugetarea se minte pe sine că ceea ce face trupește ar face duhovnicește”. De aceea, „greșelile care au aparența virtuții” sunt mai periculoase, întrucât nu conduc la smerenia venită prin pocăință, ci, dimpotrivă, întăresc „întăriturile minții, pe care Pavel vrea să le surpăm, slăbind totodată conștiința celui care le săvârșește” (*Omilia* 5, 2-3). De asemenea, împrăștierea minții din timpul rugăciunii este ecoul „glasului

trupului” și semnul caracterului trupesc al rugătorului: „Imaginile acelor lucruri pe care le-am făcut se învârtesc în minte și împiedică” rugăciunea. Astfel, „ceea ce am făcut cu voie în afară îndurăm fără voie înlăuntrul nostru, încât acele vederi ale gândurilor împrăștie mintea prin imagini care prind trup, împiedicând-o să se adune în întregime numai pentru rugăciune” (*Omilia* 8, 13). Se observă cu ușurință ecouri ale teologiei lui Evagrie Ponticul, putând fi identificate paralele între observațiile ascetice ale lui Grigorie cel Mare și tratatele evagriene *Despre gânduri* și *Despre rugăciune*. *Omiliile la Iezechiel* mustesc de teologie filocalică, atât ca teme abordate, cât și ca perspectivă de ansamblu, identificabilă în folosirea unor expresii consacrate în scrierile ascetice de limbă greacă: „tăcerea minții” (*Omilia* 8, 18), „simțurile minți” și „glasul din interiorul minții” (*Omilia* 8, 12), „lumina necreată” (*Omilia* 7, 17), vederea „slavei lui Dumnezeu” (*Omilia* 8, 30-32) etc.

Uimirea pe care o produce Scriptura asupra tâlcuitorului este consemnată în mai multe rânduri care dezvăluie câte ceva din intensitatea relației exegetului latin cu Cel care viază în cuvântul Său: „Cât de minunată este profunzimea cuvintelor lui Dumnezeu. E o plăcere să-ți îndrepti privirea spre El, e o desfătare să pătrunzi tainele Lui, prin harul Său” (*Omilia* 5, 1). Sfântul Grigorie își mărturisește pasiunea pentru Scriptură, afirmând că iubește „din adâncul inimii” chiar și cuvintele pe care nu le înțelege pe deplin, pentru harul pe care îl mijlocesc (*Omilia* 9, 30).

Între măsura duhovnicească a cititorului și textul scripturistic există o legătură asupra căreia Sfântul Grigorie insistă: „Cu cât cineva crește duhovnicește spre cele mai înalte, cu atât și textele sfinte îi vorbesc despre cele mai înalte” (*Omilia* 7, 15); „Lectura sfântă atât de mult se descoperă, pe cât progresează însuși acela de către care este cercetată” (*Omilia* 7, 16). Totodată, citirea Scripturii cu înțelegere și însoțită de practică ascetică alungă patimile (*Omilia* 10, 11) și primenește omul lăuntric.

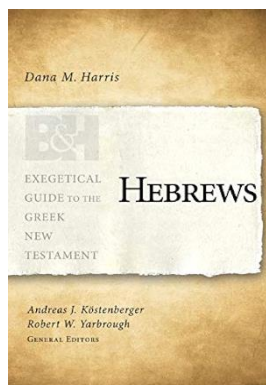
Tâlcuirea Sfântului Grigorie reprezintă un exemplu de teologie latină filocalică, proprie tiparului teologic comun primelor veacuri, atât în Răsărit, cât și în Apus. Abordarea exegetică tradițională exemplificată de *Omiliile* sale este reflexul unei viețuiri creștine integrale. Astfel, tâlcuirea sa crește dintr-o meditare a Scripturii săvârșită în contextul unei vieți lăuntrice trăite conștient, în care un loc primordial îl ocupă lupta pentru dezrădăcinarea patimilor și alungarea întunericului minții, în vederea atingerii stării de nepătimire și unire contemplativă cu Dumnezeu. Acestea sunt o parte din premisele care au dat naștere *Omiliilor* la Iezechiel și direcția în care autorul își îndrepta ascultătorii de odinioară și cititorii de azi.

*

Dana M. Harris, *Hebrews (Exegetical Guide to the Greek New Testament)*, (ed.) Andreas J. Köstenberger, Robert W. Yarbrough, B&H Academic, Nashville, Tennessee, 2019, XLII + 452 p.

Ierod. FILOTHEI VÎLCU

(drd. în cadrul Școlii de Studii Avansate a Academiei Române,
Institutul de Studii Sud-Est Europene)



Fiecare dintre volumele colecției *Exegetical Guide to the Greek New Testament* își propune să ofere cititorilor, pe lângă toate informațiile necesare în vederea înțelegerii textului grec, atât propuneri de dezvoltări omiletice pornind de la pildele evanghelice sau marile teme din *Epistole*, cât și sugestii bibliografice în vederea aprofundării anumitor teme sau episoade biblice. La fel ca celelalte volume publicate, ghidul exegetic la *Epistola către Evrei*, semnat de profesoara de Noul Testament Dana M. Harris, se deschide cu o scurtă introducere care tratează elemente de isagogie (autor, data scrierii, destinatari etc), un plan concis al *Epistolei* și o listă de comentarii recomandate ca lecturi paralele. Partea principală a volumului e constituită de exegeza fiecărui paragraf al textului, pentru ca în încheiere să găsim un plan exegetic *in extenso* al *Epistolei*.

Dincolo de analiza gramaticală în original a fiecărui verset din *Epistolă*, în urma exegezei verset cu verset a textului grecesc se degajă o serie de observații și concluzii de ordin filologic și teologic, de multe ori surprinzătoare și cu deschideri spre o tâlcuire duhovnicescă.

Autoarea comentariului observă că, în vreme ce restul epistolelor pauline se concentrează pe Învierea Domnului, *Epistola către Evrei* accentuează momentul Înălțării. De asemenea, față de celelalte *Epistole*, care subliniază raportul creștinilor cu prescripțiile Legii și actuala lor validitate, *Evrei* se focalizează mai degrabă pe semnificația cultică și arhierească a jertfei lui Iisus. Aceste accente diferite nu sunt contradictorii, ci dimpotrivă, complementare.

Folosirea Vechiului Testament în *Epistolă*, inclusiv verbele care fac referire la el, arată că, pentru autor, cuvântul lui Dumnezeu din Scripturi este grăitor și în prezent.

Versetele introductive (1-4) sunt cheia înțelegerii întregii *Epistole*, marile teme tratate în cursul ei fiind anticipate în *exordium*. Vechea rânduială și ordine a lucrurilor din Vechiul Testament este asociată cu multiplicitatea și cu repetiția, în vreme ce noua așezare a Noului Legământ e asociată cu Singurul și Unicul Fiul al lui Dumnezeu. Contrastul dintre cele două tipuri de

revelație (multiplicitate *versus* singularitate) reprezintă cheia hermeneutică principală a *Epistolei* și indică faptul că revelația anterioară a lui Iahwe poate fi pe deplin înțeleasă doar în Iisus Hristos (p. 14).

Modul semitic de gândire al Apostolului, care abordează un anumit subiect în spirală, prin cercuri concentrice, este vizibil încă din versetele 1-3. Aici, cele șapte afirmații hristologice anticipează cele șapte pasaje vechitamentare citate în versetele 5-14, acestea din urmă având rolul de a explicita sintagmele condensate din vv. 1-3 (p. 14).

Pornind de la exegeza în detaliu a textului grec, exegeta americană subliniază și anumite aspecte stilistice ale *Epistolei*, invizibile în orice traducere. Astfel, seria de aliterații pornind de la litera π (πολυμερῶς πολυτρόπως, πάλοι, πατράσιν, προφήταις) vădesc calitățile retorice ale autorului (p. 13) și produce o muzicalitate la care cu siguranță auditorii de odinioară ai lecturilor liturgice ale *Epistolei* nu rămâneau insensibili.

Cercetarea textului în literalitatea lui dezvăluie adeseori înțelesuri uimitoare ale textului, cum este și cazul versetelor 3 și 4 din primul capitol. Dispunerea anumitor termeni cheie sub formă de chiasm (κεκληρονόμηκεν - κληρονόμον, ἐποίησεν - ποιησάμενος) direcționează cititorul spre înțelegerea faptului că Cel prin care a fost făcută lumea este Același cu Cel care a săvârșit curățirea de păcate prin jertfa Sa (pp. 15-16). Astfel, construcția literară a versetelor, face să transpară genialitatea divino-umană a textului inspirat al *Epistolei*.

Pentru a evidenția anumite sensuri pe care autorul s-ar putea să le fi avut în vedere, Dana Harris folosește și texte din literatura rabinică, precum *Viața lui Adam și a Evei*, dar și manuscrise de la Qumran ori literatura iudaică din epoca celui de-al doilea Templu (p. 25 ș.a.).

Sfântul Pavel stabilește o traiectorie tipologică în interiorul Vechiului Testament care țintește dincolo de el, spre împlinirea lui Hristos. Una dintre cele mai importante afirmații hristologice ale *Epistolei către Evrei* este de fapt folosirea unei citări din *Psalmi* (109, 1) cu referire la Hristos: „Zis-a Domnul Domnului meu, șezi de-a dreapta Mea, până ce-i voi pune pe vrăjmașii Tăi așternut picioarelor Tale.” Mesianitatea clară a citatului este tâlcuită de autorul biblic prin simpla ei aplicare la Hristos (pp. 32-33).

De-a lungul întregii *Epistole* avem parte, practic, de o exegeză a Vechiului Testament printr-o inspirată alăturare de citate care se completează unul pe altul într-un *crescendo* al densității teologice a ideilor. *Epistola* trece, în capitolul 2, de exemplu, de la prezentarea Fiului slăvit (v. 1) la necesitatea întrupării și pătimirii Lui pentru a mântui poporul lui Dumnezeu (v. 2). Versetul 10 reprezintă tranziția de la citarea *Psalmului* 8, 5-7 la lămurirea acestuia în lumina întrupării și pătimirii lui Iisus - pătimire care Îl califică în mod unic drept Mare Preot (p. 53).

După cum pretinde orice exegeză care are la bază textul original, și Dana Harris prezintă, acolo unde este cazul, posibilitatea de a interpreta textul în mai multe direcții, în funcție de cum înțelegem sintaxa anumitor versete.

Opțiunea pentru una sau alta dintre variante este făcută în funcție de teologia contextului (vezi, de exemplu, Evr. 1, 7-9, pp. 26-29 sau 2, 17, pp. 64-65). Putem menționa totodată și faptul că, deși provine din mediul teologic neoprotestant, autoarea comentariului nu se sfiște să utilizeze în scop exegetic chiar și hotărârile sau definițiile Sinoadelor Ecumenice (p. 64), dând astfel dovadă de o promițătoare deschidere față de tradiția Bisericii din primul mileniu.

Explicațiile concise și elegante ale limbii grecești a *Epistolei către Evrei* lămuresc multe dintre dificultățile textului, autoarea subliniind întotdeauna legătura dintre versetele individuale și ansamblul temelor ori stilul literar al întregii *Epistole*, așa încât cititorul să aibă o perspectivă cuprinzătoare, îmboldindu-l astfel să intre într-o legătură directă cu textul însuși.

*

Remus Mihai Feraru - „O istorie a Bisericii de la origini până la Marea Schismă din 1054”, Editura Eurostampa & Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Timișoara, 2021, 567 p.

BENIAMIN A. DOCTOR
Teologie pastorală anul IV



Lucrarea de față, elaborată de către domnul conf. univ. dr. habil. Remus Mihai Feraru, reprezintă un **compendiu riguros și documentat** de Istorie Bisericească Universală, destinat în principal studenților de la teologie, dar și profesorilor, cercetătorilor și publicului larg interesat de istoria Bisericii Universale. Apărută într-o ediție revizuită și extinsă față de versiunea precedentă din 2016, cartea se impune prin **structura sa clară, sistematică și densitatea informațiilor**, combinate cu o analiză profundă a surselor epigrafice și literare din primele secole creștine. Ediția din 2021 este revizuită și adăugită față de cea precedentă din

2016, oferind o expunere matură și sistematică a etapelor fundamentale ale creștinismului istoric, până la momentul traumatic al Marii Schisme din 1054.

Volumul se remarcă printr-o structurare tematică coerentă și echilibrată, fiind alcătuit din șase mari capitole cuprinzând 567 de pagini care tratează, succesiv, fundamentele istoriei creștinismului, contextul politico-religios în care s-a născut Biserica, dezvoltarea acesteia în primele trei secole, perioada persecuțiilor și recunoașterii oficiale, epoca Sinoadelor Ecumenice și

disputelor doctrinare, precum și perioada de maturizare instituțională și teologică ce precede ruptura Bisericii Universale în Biserica Răsăriteană și Biserica Apuseană. Unul dintre elementele care conferă originalitate lucrării este abordarea specială acordată surselor epigrafice și literare, autorul oferind un studiu atent al acestora pentru a susține și completa demersul istoric.

Autorul delimitează clar obiectul istoriei bisericești ca știință, subliniind caracterul teandric al Bisericii, „divină” prin întemeierea și misiunea ei, dar și „umană” prin forma de organizare și prin membrii ei. Istoria creștinismului este prezentată ca o componentă organică a istoriei universale, dar cu o perspectivă proprie asupra finalității evenimentelor și a sensului lor profund. Metodologia expusă este solidă, fiind inspirată din practica istorică generală, dar adaptată specificului eclesial. Clasificarea izvoarelor, raportarea la tradiții, precum și apelul la științele auxiliare (paleografie, epigrafie, arheologie și diplomatie) întăresc caracterul academic și serios al lucrării. Demersul autorului este susținut de o vastă bibliografie, atât românească, cât și internațională, precum și de o cunoaștere profundă a literaturii patristice și a documentelor epigrafice. În mod special se remarcă opțiunea pentru un dialog constant între datele istoriei și semnificația lor teologică, între faptele documentate și sensurile lor eclesiologice. Astfel, Biserica nu este redusă la o instituție socială sau politică, ci este prezentată în toată complexitatea sa teandrică - o realitate vizibilă, dar și harică, umană în organizare, dar divină în origine și scop.

În mod special, trebuie remarcat echilibrul cu care sunt abordate temele sensibile: disputele doctrinare, marile erezii (arianism, pnevmatomahism, nestorianism, monofizism), relația dintre autoritatea episcopală și cea imperială, (poziția Romei și poziția Constantinopolului) în cadrul creștinismului universal și tensiunile dintre centrele patriarhale. Analiza sinoadelor ecumenice este una detaliată, clară și fidelă surselor, iar cronologia deciziilor dogmatice este integrată armonios în narațiunea istorică. Este apreciabilă și obiectivitatea autorului în tratarea temei Marii Schisme, a cauzelor teologice și politice care au dus la ruptura din 1054, fără să alunece într-o retorică confesională partizană.

Fiecare epocă este analizată în profunzime, cu o remarcabilă capacitate de a sintetiza și de a explica, într-un limbaj accesibil, dar niciodată simplist, fenomene istorico-teologice de o complexitate majoră. Volumul beneficiază de o ancorare metodologică solidă, oferind încă din primele pagini o prezentare atentă a metodelor de cercetare, a izvoarelor istorice și a științelor auxiliare, demonstrând o reală stăpânire a instrumentarului istoriografic contemporan.

Un alt merit al lucrării este accentul pus pe răspândirea creștinismului în diverse arii geografice, prin prezentarea misiunilor, a strategiilor de evanghelizare și a impactului religios și cultural al convertirii popoarelor germanice, slave sau asiatice. Fenomenul monahal, atât în Răsărit cât și în Apus, este tratat cu deosebită profunzime, autorul reușind să evidențieze rolul

spiritual, social și cultural al monahismului în formarea identității creștine. De asemenea, cultul, Liturghia, Sfintele Taine și viața bisericească sunt prezentate nu doar ca forme rituale, ci ca expresii vii ale trăirii ecleziale în context istoric. Cititorul poate regăsi, în paginile acestei cărți, o frescă a sfințeniei trăite în istorie, de la Părinții pustiei la organizarea monastică athonită sau benedictină, fiecare cu aportul său specific la viața eclesială.

Stilul autorului este clar, sobru și didactic, ceea ce face ca lucrarea să fie nu doar un tratat de specialitate, ci și un manual accesibil, util atât pentru uz academic, cât și pentru lectură formativă. Bibliografia este actualizată, bogată și atent selecționată, incluzând atât surse patristice și izvoare primare, cât și studii de istorie bisericească recunoscute la nivel internațional. Inserarea unor hărți și indexuri detaliate completează caracterul didactic al cărții și o recomandă ca instrument de bază în studiul istoriei creștinismului. Se remarcă o echilibrare fericită între exigențele discursului științific și căldura mărturisitoare a unei teologii vii. Cititorul este astfel însoțit de un autor care nu doar relatează istoria, ci o interpretează din interiorul Tradiției, cu smerenie, dar și cu responsabilitate teologică.

În concluzie, volumul intitulat *O istorie a Bisericii de la origini până la Marea Schismă din 1054* alcătuit după o experiență de peste 20 de ani de predare și de documentare de către profesorul Remus Mihai Feraru care reprezintă o contribuție valoroasă în domeniul teologiei istorice. Domnul profesor oferă o sinteză solidă și bine documentată, care respectă exigențele cercetării academice, dar rămâne în același timp profund accesibil și ancorat în realitatea spirituală a temei tratate. Este o lucrare care nu doar informează, ci și formează, o referință esențială pentru oricine dorește să înțeleagă complexitatea și frumusețea devenirii Bisericii lui Hristos în primele sale veacuri. Domnul profesor Remus Mihai Feraru oferă teologiei românești o contribuție valoroasă, un reper solid în înțelegerea devenirii istorice a Bisericii lui Hristos și un model de a face teologie istorică în spirit patristic și academic deopotrivă. Prin claritate, echilibru, bogăție informațională și fidelitate față de Tradiție, această lucrare merită să fie cunoscută, citită, comentată și integrată în corpusul formativ al noilor generații de teologi, istorici și credincioși iubitori ai Adevărului întrupat în istorie.

Recomandăm cu deosebită plăcere această lucrare deoarece este o lucrare de suflet și de conștiință, o sinteză construită pe ani de cercetare, reflecție și predare, o lucrare care după ce va fi parcursă cu o atenție deosebită și cu creionul în mână v-a deschide cu siguranță ușile încuiate ale cunoaștinței, și v-a remedia lagunele cu privire la Istoria Bisericească Universală.

Mulțumim domnului conf. univ. dr. habil. Remus Mihai Feraru, că încă o dată pune la îndemâna doritorilor de studiu istoric bisericesc mai mult decât un manual, un documentar al Istoriei Bisericești Universale de 1054 de ani în doar 567 de pagini.